

เมืองนครไทย : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองชุมทางคมนาคม ระหว่างรัฐลุ่มน้ำโขงกับรัฐลุ่มน้ำเจ้าพระยา

ธีระวัฒน์ แสนคำ¹

ความนำ

สืบเนื่องจากรวบรวมวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน ฉบับที่ผ่านมา (วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2554) ผู้เขียนได้เสนอบทความเรื่อง “ประวัติศาสตร์โบราณคดีในลุ่มน้ำบนเส้นทางโขง-น่านตอนล่าง” เพื่อความต่อเนื่องของเนื้อหาและแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของบ้านเมืองที่เกิดขึ้นบนเส้นทางคมนาคมระหว่างบ้านเมืองลุ่มน้ำโขงกับลุ่มน้ำน่านตอนล่าง ในฉบับนี้ผู้เขียนจึงได้นำเสนอข้อมูลทางด้านการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองนครไทย ซึ่งเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่และมีความสำคัญในเส้นทางคมนาคมระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงศรีสัตนาคนหุต (ล้านช้างเวียงจันทน์) เส้นนี้

เมืองนครไทยเป็นเมืองโบราณเก่าแก่ในหุบเขาเพชรบูรณ์ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองพิษณุโลก ปรากฏชื่อในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลายหลัก ส่วนใหญ่ระบุว่าเป็นเมืองที่อยู่ชายแดนของอาณาจักรสุโขทัย แต่ในช่วงเวลาก่อนหน้านี้จะมีชื่อเมืองนครไทยปรากฏขึ้นในศิลาจารึกนั้น เมืองนครไทยมีพัฒนาการความเป็นเมืองมาก่อนหน้าแล้ว เพราะเราพบหลักฐานที่เป็นศิลปะวัตถุ ได้แก่ เสาหินจำหลักศิลปะแบบทวารวดีและพระพุทธรูปหินทรายปางนาคปรก ศิลปะลพบุรี ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นรูปแบบศิลปะอย่างที่เราพบกันมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากหลักฐานดังกล่าวได้นำมาซึ่งคำถามที่นักวิชาการหลายท่านได้พยายามหาคำตอบ และนำมาซึ่งข้อสันนิษฐานมากมายเกี่ยวกับพัฒนาการของเมืองนครไทยก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย ผลจากการศึกษาพบว่าคำตอบที่ปรากฏนั้นล้วนแต่แสดงให้เห็นว่าเมืองนครไทยมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการกำเนิดบ้านเมืองในลุ่มน้ำยม-น่าน และลุ่มน้ำเจ้าพระยา เช่น เมืองพิษณุโลก เป็นต้น และมีบทบาทสำคัญในการควบคุมเส้นทางคมนาคมระหว่างบ้านเมืองในลุ่มน้ำโขงกับลุ่มน้ำน่านตอนล่างอีกด้วย สิ่งที่คุณเขียน

พยายามจะนำเสนอต่อไปนี้จะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า เพราะเหตุใดเมืองที่อยู่ในหุบเขาและอยู่ไกลจากเมืองใหญ่อย่างเมืองนครไทยนี้จึงปรากฏว่ามีบทบาทและความสำคัญยิ่งในหน้าประวัติศาสตร์ไทย ในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนได้อาศัยข้อมูลทั้งจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง แผนที่โบราณ แผนที่ภูมิศาสตร์ การสัมภาษณ์ชาวบ้านและข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจศึกษาภาคสนามประกอบการศึกษา

ลักษณะทางกายภาพของเมืองนครไทย

เมืองนครไทยเป็นเมืองโบราณสมัยประวัติศาสตร์ที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13 องศา 29 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 100 องศา 16 ลิปดาตะวันออก (ปราณี แจ่มขุนเทียน, 2536) ในเขตเทศบาลตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งถือว่าอยู่ตอนกลางของแอ่งที่ราบลุ่มหุบเขานครไทย

1. สภาพภูมิศาสตร์ เมืองนครไทยเป็นชุมชนโบราณรูปไม่สม่ำเสมอ มีขนาดประมาณ 800 x 400 เมตร (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2532) มีลักษณะเป็นเนินดินสูงคล้ายหลังเต่า น้ำไม่ท่วมและมีคูน้ำคันดิน 3 ชั้นล้อมรอบไปตามเนินดินธรรมชาติ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 124 ไร่ แต่ปัจจุบันได้มีการก่อสร้างสถานที่ราชการ หน่วยงาน ร้านค้าและบ้านเรือนทับบนตัวเมืองโบราณและแนวคูน้ำคันดิน (ปราณี แจ่มขุนเทียน, 2536) หากดูจากแผนที่ทางภูมิศาสตร์ จะพบว่าบริเวณที่ตั้งของเมืองนครไทยเป็นที่ราบลุ่มหุบเขาที่มีแม่น้ำแควน้อยไหลผ่านที่ราบแห่งนี้ และเมืองนครไทยก็ตั้งสวมนับบริเวณค้ำน้ำหนึ่งของแม่น้ำแควน้อยด้วย หากพิจารณาจากแผนที่จะพบว่าแม่น้ำแควน้อยสายเก่าได้ไหลวกเข้ามาถึงบริเวณกลางเมืองเลยทีเดียว ดังนั้น พื้นที่แห่งนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก เราจึงสามารถเรียกที่ราบลุ่มหุบเขาแห่งนี้ว่า “ที่ราบลุ่มหุบเขานครไทย” หรือ “ที่ราบลุ่มน้ำแควน้อยตอนบน” ก็ได้

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ที่ปรึกษากลุ่มประวัติศาสตร์สองข้างทาง ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

แม่น้ำแควน้อย มีต้นกำเนิดจากภูเขาสูงทางตะวันออกเฉียงเหนือของพิษณุโลก เป็นกลุ่มภูเขาในทิวเขาหลวงพระบางและทิวเขาเพชรบูรณ์ ไหลลงมาในแนวทิศตะวันตกเฉียงใต้ ผ่านที่ราบหุบเขาแควน้อยซึ่งเป็นหุบเขาแคบๆ ทางตอนเหนือของอำเภอนครไทยและที่ราบหุบเขานครไทย แม่น้ำแควน้อยไหลเข้าเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านในเขตอำเภอวัดโบสถ์ผ่านเข้าอำเภอพรมพิรามและอำเภอเมืองพิษณุโลก บรรจบกับแม่น้ำน่านในบริเวณบ้านแสงดาวในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก รวมความยาวแม่น้ำแควน้อยประมาณ 185 กิโลเมตร (จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ, 2552)

นอกจากนี้ ที่ราบลุ่มหุบเขาแห่งนี้ยังถูกล้อมรอบด้วยภูเขาสูงทุกด้าน เพราะว่าที่ราบลุ่มหุบเขานครไทยเป็นที่ราบที่อยู่กึ่งกลางระหว่างเทือกเขาเพชรบูรณ์ตะวันตกกับเทือกเขาเพชรบูรณ์ตะวันออกทางตอนบน มีแม่น้ำแควน้อยและลำห้วยสาขาไหลหล่อเลี้ยงพื้นที่ราบหุบเขาแห่งนี้ ก่อนที่จะไหลไปตามหุบเขาสูงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านในเขตเมืองพิษณุโลก ในอดีตชาวนครไทยใช้แม่น้ำแควน้อยเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญติดต่อกับชุมชนต่างๆ (ปราณี แจ่มขุนเทียน, 2536)

2. สภาพที่ตั้งกับความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์

นอกจากที่ตั้งของเมืองนครไทยจะมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยตั้งอยู่กลางที่ราบลุ่มแม่น้ำแล้ว ในทางยุทธศาสตร์ก็เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมอย่างยิ่ง เป็นการดีที่มีอยู่บนที่สูงและมีภูเขาล้อมรอบทุกทิศทาง เพราะเมืองนครไทยตั้งอยู่ตอนกลางของที่ราบแห่งนี้ การเดินทางเข้ามายังตัวเมืองก็มีน้อยเส้นทางและเป็นไปด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝนและฤดูหนาว

ผู้คนต่างถิ่นสามารถเข้ามาได้เพียง 2 เส้นทางหลัก คือทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ โดยเดินทางมาตามหุบเขาที่แม่น้ำแควน้อยไหลผ่าน เส้นทางนี้สามารถเดินทางไปยังเมืองพิษณุโลกและเมืองพิชัย ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ริมแม่น้ำน่านได้และด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเดินทางไปตามหุบเขา สามารถติดต่อกับเมืองด่านซ้ายและเมืองหล่มเก่าได้ นอกจากนี้ยังมีเส้นทางเล็กๆที่เป็นทางเท้าและไม่ค่อยมีความสำคัญมากนัก อย่างเช่นเส้นทางที่เชื่อมมายังบ้านแยง แล้วอาศัยหุบเขาซึ่งมีแม่น้ำเข็ก (แม่น้ำวังทอง) ไหลผ่าน เดินทางต่อไปยังเมืองชัยนามและเมืองนครป่าหมาก (เขตอำเภอวังทอง-บางกระพุ่มในปัจจุบัน) และสามารถเดินทางต่อไปจนถึงเมืองพิจิตรได้

ด้วยลักษณะภูมิศาสตร์ดังกล่าวนี้เอง เมืองนครไทยจึงกลายเป็นที่หลบซ่อนของนักโทษหรือผู้ร้ายในสมัยอยุธยา

ดังปรากฏในบันทึกของ นิโกลาส์ แชรแวส ซึ่งเดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ว่า “ในตอนเหนือๆ ของราชอาณาจักรนี้ก็มีแต่เมืองนครธาตุ (Locontaje-นครไทย) กับเทนนัสเซริม (ตะนาวศรี) เท่านั้นที่นับได้ว่าใหญ่โตหน่อย นครธาตุอยู่ไปทางเหนือพิษณุโลกประมาณ 45 ลี เป็นเมืองสุดท้ายชายอาณาเขตประเทศสยามจรดราชอาณาจักรลาว ต้องใช้เวลาเดินทางไม่ต่ำกว่า 15 วัน เพราะพื้นที่ตอนนั้นมีแต่ดงดิบและเปลี่ยว นานๆ จะพบหมู่บ้านเล็กๆ และผู้ที่อยู่อาศัยก็เป็นบรรดาผู้หลบหนีโทษหรือคดีอาญามาซุ่มซ่อนตัวอยู่ทั้งนั้น” (นิโกลาส์ แชรแวส, 2550)

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองนครไทย

ถึงแม้ว่าในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์จะบันทึกเอาไว้ว่า “ศักราช 839 ระกาศก(พ.ศ.2020) แรกตั้งเมืองนครไทย” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1, 2542) แต่ก็ปรากฏข้อความก่อนหน้านี้ว่า “ศักราช 824 มะเมียศก (พ.ศ.2005) เมืองนครไทยพาเอาครัวอพยพหนีไปน่าน (น่าน) แลให้พระกลาโหมไปตามได้คืนมา” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1, 2542) ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีความสับสนอยู่บ้างในการบันทึกพระราชพงศาวดาร แต่ที่จริงแล้วคำว่า “แรกตั้งเมืองนครไทย” นั้น น่าจะหมายถึงการปรับปรุงเมืองขึ้นใหม่หลังจากที่พระกลาโหมพาคนที่อพยพไปเมืองน่านกลับมาแล้ว (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2536) ดังนั้นการที่จะสันนิษฐานว่าเมืองนครไทยเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2020 นั้นคงต้องเป็นอันตกไป เพราะในพระราชพงศาวดารก็ยืนยันถึงการมีอยู่ของเมืองนครไทยก่อนหน้าปีดังกล่าว

ที่จริงแล้ว เราได้มีการพบหลักฐานต่างๆ มากมายทั้งหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่แสดงว่ามีอยู่และพัฒนาการของชุมชนเมืองนครไทยในหุบเขาแห่งนี้ สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณแอ่งที่ราบลุ่มหุบเขานครไทยซึ่งล้อมรอบไปด้วยทิวเขาทุกด้าน และมีที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์จึงเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ได้มีการพบหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์อยู่ตามถ้ำและเพิงผาหลายแห่งมีอายุราว 5,000-1,000 ปีมาแล้ว ในภูเขาที่แวดล้อมที่ราบลุ่มแห่งนี้ อาทิเช่น

ผาประตูเมือง อยู่ในเขตบ้านบ่อโพธิ์ ตำบลบ่อโพธิ์ทางทิศเหนือของเมืองนครไทย มีการสำรวจพบเครื่องมือเครื่อง

ใช้ของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณเพิงผาและถ้ำ เช่น ขวานหินกะเทาะ ขวานหินขัด เครื่องประดับที่ทำจาก หินและโลหะบริเวณผาประตูเมืองน่าจะเคยเป็นชุมชนโบราณ ที่มีอายุตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ มีอายุ ประมาณ 5,000-2,000 ปีล่วงมาแล้ว (ปราณี แจ่มขุนเทียน และคณะ, 2552)

ถ้ำกาเล็กและถ้ำกาใหญ่ อยู่ที่เขาช้างลัวง ในเขตอุทยาน แห่งชาติน้ำตกชาติตระการ ทางทิศตะวันตกของเมือง นครไทย มีการพบภาพสลักหินตามแนวลึกของผนังถ้ำยาว ประมาณ 6 เมตร สลักเป็นภาพลายชุดขีดหรือเส้นรูป กากบาทพาดกันไปมา สลักลึกประมาณ 1 เซนติเมตร สันนิษฐานว่าเคยเป็นที่อยู่อาศัยหรือเป็นเส้นทางเคลื่อนย้าย ของมนุษย์โบราณตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะ ซึ่ง มีอายุประมาณ 2,500-1,000 ปีล่วงมาแล้ว (ปราณี แจ่มขุน เทียนและคณะ, 2552)

ผาขีด อยู่ที่เขาภูขัด ในเขตบ้านภูขัด ตำบลนาบัว ทาง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองนครไทย มีการพบภาพสลัก หินบนผนังถ้ำยาวประมาณ 5 เมตร สลักเป็นภาพลายชุดขีด หรือเป็นเส้นกากบาทพาดไปพาดมา และมีการแบ่งเป็นช่อง เป็นส่วน เส้นแบ่งช่องลึกกว่าเส้นขีดเล็กน้อย สันนิษฐานว่า เป็นฝีมือการสลักหินของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุค โลหะ มีอายุตั้งแต่ 2,500-1,000 ปีล่วงมาแล้ว (ปราณี แจ่ม ขุนเทียนและคณะ, 2552)

ในกรณีหลักฐานทางโบราณคดีที่พบที่ถ้ำกาเล็กและ ถ้ำกาใหญ่นั้น รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าว ไว้ว่า การสลักลงบนแผ่นหินให้มีลวดลายเป็นแบบเส้นตรง เส้นตัดกันหรือลายหักไปมา ลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้รู้ในท้องถิ่น บางท่านสันนิษฐานว่าเป็นอักษรจารึก ตามความเป็นจริงคง เป็นของที่ทำขึ้นในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ก็ได้เพราะพบ การสลักและการเขียนผนังถ้ำหรือผนังของเพิงหินในลักษณะ เช่นนี้ตามแหล่งเพิงหินบนไหล่เขาภูพาน ในเขตอำเภอบ้าน ผือ จังหวัดอุดรธานี เหมือนกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

ต่อมา เมื่อมนุษย์ถ้ำเหล่านี้มีจำนวนประชากรมากขึ้น และรู้จักการเพาะปลูก ก็คงมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานลงมาสู่ ที่ราบลุ่มเพื่อทำการเพาะปลูก แม่น้ำแควน้อยซึ่งเป็นสายน้ำ หลักที่หล่อเลี้ยงแอ่งที่ราบแห่งนี้ จึงถูกเลือกเป็นที่ตั้งถิ่นฐาน แห่งใหม่ที่เหมาะสมอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบริเวณตอนกลางของ แอ่ง พื้นที่ดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์แวดล้อมไปด้วยที่ราบ ค่อนข้างกว้างกว่าบริเวณอื่นและมีแม่น้ำแควน้อยไหลผ่าน

หากพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ถ้ำกาเล็ก ถ้ำกาใหญ่และผาขีด จะเห็นได้ว่าร่องรอยและหลักฐาน ทั้งหมดเหล่านี้ ย่อมยืนยันว่ามีผู้คนชนเผ่าเหล้ากอหลากหลายเคลื่อนไหวย้ายถิ่นจากดินแดนสองฝั่งโขง โดยเฉพาะ จากอีสาน เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณลุ่มน้ำน่านทางเขต อุดรติดมาถึงพิษณุโลก เมื่อราว 2,500 ปีมาแล้ว คนพวกนี้ ล้วนเป็นบรรพชนยุคแรกๆ ที่จะก่อเป็นบ้าน แล้วสร้างเป็น เมืองยุคต่อๆ ไป (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548) และอาจเป็นหลัก ฐานที่เชื่อมโยงไปได้ว่า มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ หุบเขาแห่งนี้ได้อพยพหรือเดินทางโยกย้ายถิ่นฐานมาจาก พื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ก่อนที่จะ มีคนอีสานกลุ่มใหม่อพยพตามมาอีกเมื่อราว 1,200 ปีที่ผ่าน มานี้เอง

นอกจากมนุษย์ถ้ำที่ย้ายถิ่นจากถ้ำและเพิงผาลงมาเป็น มนุษย์ที่ราบแล้ว ยังมีการพบหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่แสดง ให้เห็นว่า ยังมีผู้คนจากถิ่นอื่นเดินทางมาตั้งถิ่นฐานบริเวณ แอ่งที่ราบแห่งนี้ด้วย นั่นก็คือ “**เสมาหิน**” ซึ่งเป็นศิลปะสมัย ทวารวดี สันนิษฐานว่าน่าจะมีการทำขึ้นในราวพุทธศตวรรษ ที่ 15-16

เสมาหินนี้เป็นแผ่นหินทราย ปัจจุบันอยู่บนศาลาหลัง เก่าวัดหน้าพระธาตุทางทิศเหนือของเมืองนครไทย ที่เสมา หินมีภาพสลักเป็นรูปพระสุกษะแบบที่พบบนเสมาหินในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือด้านหนึ่ง ส่วนอีกด้านหนึ่งสลักเป็นภาพ พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชร ลักษณะฝีมือช่างเป็นของสมัย ระหว่างสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

รองศาสตราจารย์ศรีศักรได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า หาก เห็นว่าเสมาหลักนี้เป็นของแบบทวารวดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ถูกนำมาตั้งเมืองนครไทยในสมัยใดสมัยหนึ่ง การนำเสมานี้เข้ามา ณ เมืองนครไทย ย่อมแสดงให้เห็นว่ามี การเกี่ยวข้องกันระหว่างเมืองนครไทยกับบ้านเมืองในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือจริง ภาพที่สลักเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิ เพชรนั้นเป็นของในสมัยหลังแน่ และเป็นลักษณะศิลปะที่ถ้อง ถิ่นที่ค่อนข้างมีฝีมือที่เดียว อาจเป็นของที่สลักขึ้นที่เมือง นครไทย แต่ก็คงอยู่ในสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น ซึ่งก็ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ามีการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากภาค ตะวันออกเฉียงเหนือมายังที่ราบลุ่มแห่งนี้อีกครั้งใหญ่ในช่วง คาบเกี่ยวของสมัยทวารวดีจนถึงสมัยสุโขทัย ในการอพยพมา ของชาวอีสานครั้งใหญ่นี้ ไม่เพียงแต่นำเอาข้าวของเครื่อง ใช้และรูปแบบการดำรงชีวิตมาแล้ว ก็ยังมีการนำเอาคติความ

เชื่อทางพระพุทธศาสนาที่แพร่หลายอยู่ในภาคอีสานมาด้วย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546) หลักฐานที่พบนอกเหนือจากเสมาหินที่กล่าวมาในข้างต้นแล้วนั้น ยังมีการพบโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการนับถือพระพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลมาจากทางภาคอีสาน ได้แก่

1. พระพุทธรูปหินทราย ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร แบบลพบุรี ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในโบสถ์วัดกลางศรีพุทธาราม ซึ่งเป็นวัดใหญ่อยู่กลางเมืองนครไทยในปัจจุบัน เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก หัวนาคหักหายไป แต่ตรงฐานยังเห็นรอยขีดของนาคอยู่ พระพักตร์ค่อนข้างเรียว ไม่สีกุหลาบและแข็งเหมือนแบบที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและที่อื่นๆ คงเป็นลักษณะฝีมือของช่างท้องถิ่นในเขตนี้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

2. โกลนพระพุทธรูปหินทราย ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ส่วนบนคล้ายจะมีการสลักเป็นปางนาคปรกด้วย ชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่อกิน” แต่เดิมนั้นประดิษฐานอยู่ที่วัดพระยืนซึ่งเป็นวัดร้างอยู่ใกล้กับวัดกลาง ปัจจุบันหลวงพ่อกินประดิษฐานอยู่ที่วิหารขนาดเล็กในวัดกลางศรีพุทธาราม คุณสมภาร มิ่งอ่อนได้กล่าวว่า เป็นโกลนพระพุทธรูปที่สร้าง

ไม่ได้สัดส่วน จึงสร้างไม่เสร็จแล้วยกเลิกการสร้างไป ช่างแกะสลักพระก็อาจจะไม่ใช่ผู้ชำนาญการที่ได้อพยพย้ายถิ่นผ่านเข้ามา (สามารถ มิ่งอ่อน, 2552)

อย่างไรก็ดี การที่พบพระพุทธรูปองค์หนึ่งทำเสร็จแต่อีกองค์หนึ่งยังเป็นโคลน โดยเฉพาะองค์ที่ทำไม่เสร็จนั้นย่อมเป็นประจักษ์พยานที่แสดงว่าเป็นของที่ทำขึ้นในบริเวณนี้เอง ไม่ใช่ของที่เคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ก็อาจกล่าวได้ว่าชุมชนแห่งนี้น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยลพบุรีแล้วตามลักษณะศิลปกรรมของพระพุทธรูปคงอยู่ในตอนปลายสมัยลพบุรี ซึ่งก็ตรงกับครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นอย่างมาก (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

และหากพิจารณาจากพุทธลักษณะของพระพุทธรูป จะพบว่ามีความคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปแบบลพบุรีที่พบในเขตอีสานเหนือ เช่น ที่อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี แต่จะไม่คล้ายกับพระพุทธรูปแบบลพบุรีที่พบในเขตอีสานใต้และประเทศกัมพูชา จึงแสดงให้เห็นว่า การที่ผู้คนจากภาคอีสานโดยเฉพาะทางตอนบนเดินทางอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองนครไทย รวมทั้งเมืองอื่นๆ ในลุ่มน้ำ่านได้นำเอาพระพุทธศาสนาและศิลปกรรมเข้ามาด้วยอย่างแน่นอน

รูปที่ 1 เสมาหินสลักรูปสถูปศิลปะทวารวดี
วัดหน้าพระธาตุ

รูปที่ 2 โกลนพระพุทธรูปหินทรายปางนาคปรก

ในสมัยสุโขทัยซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจากที่เมืองนครไทยมีพัฒนาการความเป็นเมืองมีคูน้ำคันดินอย่างชัดเจน ผู้เขียนพบว่าในศิลาจารึกหลายหลักที่จารึกขึ้นในสมัยสุโขทัยตอนกลาง-ตอนปลายก็กล่าวถึงเมืองนครไทยแล้ว แสดงให้เห็นว่าเมืองนครไทยได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบคำว่า **“นครไทย”** ปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักหลาย เช่น จารึกวัดโสกธารามและจารึกวัดบูรพารามซึ่งจารึกขึ้นช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 กล่าวถึง อาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยในทิศต่างๆ ซึ่งมีข้อความระบุถึงเมืองนครไทยไว้ว่า *“...เบื้องข้างหนทิศอุดร มีอาณาเขตลุถึงเมืองนครไทย...”* และ *“...มีเมืองนครไทย ในทิศบูรพา...”* (ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย, 2548)

นอกจากหลักฐานที่เป็นจารึกแล้ว ยังรวมไปถึงการพบซากพระเจดีย์ทรงดอกบัวตูมศิลปะสุโขทัยที่วัดหน้าพระธาตุ

และพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยศิลปะสุโขทัยที่วัดพระยืนด้วย (หวน พินธุพันธ์, 2514) ไม่เพียงแต่พบหลักฐานว่าเมืองนครไทยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัยเท่านั้น แต่ในระยะต่อมายังพบว่าเมืองนครไทยมีฐานะเป็นเมืองชายขอบทางด้านทิศตะวันออกของเมืองพิษณุโลก ที่ติดต่อกับอาณาจักรกรุงศรีสัตนาคนหุตด้วย ทั้งนี้ในพระไอยการเกำดำแหน่งนาหัวเมือง ฉบับอยุธยา ที่สันนิษฐานว่าตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ระบุว่าเมืองนครไทยเป็นเมืองบริวารเมืองหนึ่งของเมืองพิษณุโลก (ดู สุภวัณย์ เกษมศรี, พลตรี หม่อม ราชวงศ์, 2552) ทำให้เมืองนครไทยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเมืองพิษณุโลก มณฑลพิษณุโลกและจังหวัดพิษณุโลกมาโดยลำดับจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

รูปที่ 3 เจดีย์วัดหน้าพระธาตุที่บูรณะใหม่

รูปที่ 4 แผนที่เมืองนครไทย
(ที่มา: ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

เมืองนครไทยกับปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เป็นเมืองคมนาคม ชุมทางระหว่างรัฐ

ในช่วงที่เมืองนครไทยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัยนั้นเราไม่ค่อยพบหลักฐานที่จะแสดงให้เห็นถึงบทบาทการเป็นเมืองคมนาคมทางผ่านระหว่างอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรกรุงศรีสัตนาคนหุตได้อย่างชัดเจน แต่หลังจากที่อาณาจักรสุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาในฐานะกลุ่มหัวเมืองฝ่ายเหนือ เมืองนครไทยได้ปรากฏบทบาทอย่างมากในฐานะที่เป็นเมืองชายขอบหรืออยู่ริมชายแดนของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยากับกรุงศรีสัตนาคนหุตซึ่งกำลังขยายอำนาจลงมาตามที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและได้มีการย้ายศูนย์กลางอำนาจจากเมืองหลวงพระบางลงมาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

จากที่ผู้เขียนกล่าวถึงข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์เกี่ยวกับการตั้งเมืองนครไทยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมาแล้วข้างต้น ก็จะเห็นข้อสังเกตเกี่ยวกับการตั้งเมืองนครไทยขึ้นมาใหม่ซึ่งเมื่อใดแล้วก็ไม่แน่ว่าจะตั้งใหม่ด้วยซ้ำเพราะเป็นเมืองในหุบเขาที่ไม่น่าจะสำคัญอะไร

แต่เมื่อพิจารณาจากสภาพที่ตั้งของเมืองนครไทยเราก็จะพบว่า เมืองนครไทยเป็นเมืองที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างเส้นทางคมนาคมของบ้านเมืองในลุ่มน้ำยม-น่านกับบ้านเมืองในลุ่มน้ำโขง เส้นทางนี้ได้อาศัยพื้นที่ราบลุ่มน้ำแคบๆเป็นเส้นทางหลักที่เชื่อมต่อเส้นทางคมนาคมจากลุ่มน้ำน่านมายังเมืองนครไทยทางทิศตะวันตก ในขณะที่เดียวกันทางฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองนครไทยข้ามช่องเขาไปก็จะเป็นพื้นที่ราบลุ่มหุบเขาแม่น้ำเลย ซึ่งแม่น้ำเลยนี้ไหลผ่านเมืองโบราณทรายขาวแล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย แม่น้ำเลยเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญที่เชื่อมบ้านเมืองลุ่มน้ำโขงกับบ้านเมืองลุ่มน้ำน่านและลุ่มน้ำป่าสัก

ความเป็นเส้นทางคมนาคมหลักของเส้นทางนี้เริ่มเห็นได้ชัดเจนนับตั้งแต่หลังจากเหตุการณ์ที่สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุตทูลขอพระเทพกษัตริย์จากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แล้วถูกทหารพม่าดักชิงตัวไปถวายพระเจ้ากรุงหงสาวดี ซึ่งเป็นผลมาจากการส่งข่าวของพระมหาธรรมราชาธิราชแห่งเมืองพิษณุโลก ทำให้สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชร่วมมือกับสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก “ทรงนำช้างม้ารี้พลประมาณ 20 หมื่น มาโดยนครไทย มายังเมืองพระพิษณุโลก...ยกมาถึงเมืองพระ

พิษณุโลก เดือนยี่ แรม 13 ค่ำ ปีฉลูเบญจศก ก็ตั้งทัพพลปล้ำพลายในตำบลโพธิ์เรียง ทรงประตูล้อมล้อม ไกลออกไปประมาณ 50 เส้น ทัพพระยาแสนสุรินทคว่างฟ้าตั้งตำบลเต้าให้ พระยามือไฟตั้งตำบลวัดเขาพราหม ทัพพระยาณรงค์ตั้งตำบลสะแก้ว ทัพพระยามือเหล็กตั้งตำบลบางสะแก” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3, 2542)

แต่ในภายหลังพระมหาธรรมราชาธิราชล่วงรู้ถึงอุบายจึงส่งแพไฟล่องลงไปเผาเรือจากกรุงศรีอยุธยาที่จอดเทียบทำอยู่ทางตอนใต้ของเมือง และส่งข่าวขอความช่วยเหลือจากกรุงหงสาวดีให้ส่งทหารมาช่วยรับศึกจึงสามารถป้องกันเมืองไว้ได้ ส่วนทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตก็ยกทัพกลับทางบ้านมุงชุมภู (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3, 2542) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองพิษณุโลกโดยไม่กลับผ่านทางเมืองนครไทยเช่นคราวยกทัพมา

ในปี พ.ศ.2112 สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชแต่งตั้งขุนราชเสนาและขุนมหาวีไชยกับทหารราว 50 คน ไปส่งศุภอักษรให้แก่สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเพื่อให้ออกทัพมาช่วยรับศึกพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ด้วยเหตุผลที่ว่าถ้าพม่าได้กรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็คงจะยกทัพไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต ดังนั้นการที่มามีความช่วยเหลือที่กรุงศรีอยุธยาก็เป็นการป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุด ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเห็นว่าพระเจ้ากรุงหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่ในขัตติยราชประเพณีจึงยกพล 50,000 คน ช้าง 300 เชือก และม้า 3,000 ตัว ลงมาทางเมืองเพชรบูรณ์ เมืองสระบุรีหมายจะเข้าตีขนาบด้านหลังทัพพระเจ้าหงสาวดี

ในปี พ.ศ.2113 หลังจากที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชได้ครองราชสมบัติกรุงศรีอยุธยาแล้ว พระเจ้าบุเรงนองได้ยกกองทัพจากเมืองพิษณุโลกเพื่อไปรบกองทัพพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชยังเมืองเวียงจันทน์โดยผ่านเส้นทางเมืองนครไทยนี้ ดังปรากฏข้อความในพระราชพงศาวดารพม่าว่า “...พระเจ้ากะยอติพนรชายกทัพโยธิน ออกจากเมืองพิษณุโลกดำเนินมรรคาไปทางเบื้องอีสานทิศ ตั้งค่ายหลวงฝั่งขวาแห่งลำแม่น้ำโขงตรงเมืองเวียงจันทน์...” (นราธิปประพันธ์พงศ์, สมเด็จพระเจ้าบุเรงนอง, 2550) ครั้นเมื่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงไปแล้ว ทรงทราบว่าพระเจ้าล้านช้างหนิทั้งเมืองไปแล้ว พระองค์ก็ทรงนำกองทัพใหญ่ทั้งมวลก็ข้ามแม่น้ำโขงกลับมาทางฝั่งขวา เดินกลับมายังเมืองพิษณุโลกโดยเส้นทางเดิม

บทบาทเมืองหน้าด่านชายแดนของนครไทยก็ปรากฏใน

เหตุการณ์ครั้งนี้ ดังความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่า “ฝ่ายชาวด่านเมืองนครไทย รู้ข่าวว่ากองทัพเมืองล้านช้างยกลงมา ก็บอกข่าวราชการลง ไปให้กราบทูลสมเด็จพระมหาธรรมราชา สมเด็จพระมหาธรรมราชาแจ้งดังนั้นจึงเสด็จไปเฝ้ากราบทูลพระเจ้าหงสาวดี” (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3, 2542) และผลจากการรายงานข่าวของชาวด่านเมืองนครไทยครั้งนี้ ส่งผลให้ทัพของกรุงศรีสัตนาคนหุตถูกกองทัพของพระมหาอุปราชาแห่งกรุงหงสาวดีตีสกัดแตกพ่ายไป

ในปี พ.ศ.2127 กองทัพพม่านำโดยนันทสุกับราชสงคราม ได้ตามจับครอบครัวชาวไทยใหญ่ที่หนีมาจากฝั่งพม่าที่เมือง กำแพงเพชร สมเด็จพระนเรศวรได้นำกำลังมาช่วยเหลือนชาวไทยใหญ่ ในขณะที่ชาวไทยใหญ่ก็มุ่งหน้าหนีไปทางเมือง พิษณุโลก พระองค์เกรงว่าชาวไทยใหญ่เหล่านี้จะหนีออกจาก พระราชอาณาจักรเข้าไปยังดินแดนล้านช้าง “...ก็ให้ม้าเร็ว ไปบอกแก่หลวงโกษาและลูกขุนอันอยู่รักษาเมืองพระพิษณุโลกว่า ไทยใหญ่ซึ่งหนีมานั้นเกลือกจะไปเมืองอื่นให้แต่งออกอายัดด่านเพชรบูรณ์ เมืองนครไท ชาตระการเสนาให้ มั่นคงไว้อย่าให้ไทยใหญ่ออกไปรอด...” (ประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3, 2542) และในที่สุดชาวไทยใหญ่ ก็ไปอยู่ในความดูแลของหลวงโกษา ทำให้นันทสุกับราชสงครามไม่สามารถตามจับได้

และจากบันทึกเยเรเมียส ฟาน ฟลิต เจ้าหน้าที่ของบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา เข้ามาประจำ กรุงศรีอยุธยาช่วงปี พ.ศ.2172-2177 เขาได้บันทึกเรื่องราวว่าพ่อค้าล้านช้างบางส่วนไม่พอใจในวิธีการค้าของขุนนางในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา จึงไม่นำสินค้าไปค้าขายที่กรุงศรีอยุธยา แต่มีพ่อค้าบางคนนำสินค้าไปค้าขายที่เมือง พิษณุโลก สำหรับการเดินทางไปกรุงศรีอยุธยานั้น พ่อค้าชาว ล้านช้างต้องนำเกวียนข้ามภูเขาหลายลูกขึ้นไปยังพิษณุโลก และจากที่นั่นต้องลงเรือล่องลงมายังกรุงศรีอยุธยาเมืองหลวง (ฟาน ฟลิต, 2548) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพ่อค้าชาวล้านช้างจาก ลุ่มน้ำโขงได้ใช้เส้นทางที่ผ่านเมืองนครไทยเพื่อเป็นเส้นทางที่ ลงไปติดต่อค้าขายกับพ่อค้าหรือราชสำนักกรุงศรีอยุธยาใน ลุ่มน้ำเจ้าพระยา

นอกจากนี้ ระหว่างทางจากเมืองนครไทยไปยังบ้าน เมืองในลุ่มน้ำโขงแถบจังหวัดเลยในปัจจุบัน ยังได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความเป็นเขตแดนโบราณ ระหว่างอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาและกรุงศรีสัตนาคนหุตอยู่

หลายแห่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละรัชสมัย เช่น

1. พระธาตุศรีสองรัก ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเขตแดน และประจักษ์พยานในการทำสัญญาพระราชไมตรีระหว่าง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) การสร้าง ใช้เวลาทั้งหมด 3 ปี คือเริ่มสร้างในปี พ.ศ. 2103 แล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. 2106 เนื่องจากในช่วงเวลานั้นกรุงศรีอยุธยาอยู่ใน ภาวะที่ไม่ปลอดภัยนัก ทัพพม่ายกมารุกรานบ่อยครั้ง ตั้งแต่ รัชกาลพระเจ้าตะเบงชเวตี้ต่อเนื่องมาจนถึงพระเจ้าบุเรงนอง ด้วยเหตุที่กษัตริย์พม่าหวังจะแผ่ขยายอิทธิพลมายังลุ่ม แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำโขง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงเห็นว่าควรรวมกำลังเพื่อความ มั่นคงของทั้งสองอาณาจักร จึงทรงกระทำสัตยาธิษฐานร่วม กันว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกัน โดยยึดถือความเชื่อ มั่นในพระพุทธศาสนา และเชื่อมั่นว่าพระพุทธศาสนาและ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะสามารถควบคุมหรือทำให้ความ สัมพันธระหว่างอยุธยากับเวียงจันทน์เป็นไปตามที่สัญญาไว้ ต่อกัน (สามารถ มิ่งอ่อน, 2550)

2. ช่องประตู 2 ต้น เป็นช่องเขาที่อยู่ระหว่างเส้นทาง ช่วงจากเมืองนครไทยไปยังเมืองด่านซ้าย เคยมีต้นประตู ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ใกล้กัน 2 ต้น เวลาเดินทางชาวบ้านมักจะ แวะพักระหว่างทางและถือเป็นจุดสังเกต (Landmark) ใน การเดินทาง ปรากฏในแผนที่โบราณสมัยอยุธยาตอนปลาย เรียกว่า “ประตู 2 ต้น” (Santaneey Phasuk and Philip Stott, 2004) นอกจากนี้ช่องประตู 2 ต้นยังเคยเป็นจุดแบ่ง เขตแดนระหว่างอยุธยาและเวียงจันทน์ในรัชสมัยของพระยาสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ.2181-2238) แห่งเวียงจันทน์ด้วย (ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง- สมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา) ดังปรากฏในพงศาวดารล้านช้างว่า “ส่วนพระยาสุริยขึ้นเสวยราชย์เป็นเจ้าล้านช้างนั้น มีอาณาเขตกงลาว (แผ่นดินลาว) ภายใต้แต่ลี้ผี (ลี้ผี-เมือง โขง) ทางเหนือถึงผาไค (เมืองปากทา) ก้าวซ้ายถึงอโยธยา (แดน เมืองนครราชสีมา) คูสองต้น ก้าวขวาถึงแกว (แดนเวียงคานม) สารสามงา น้ำมา (แม่น้ำมา-เขตแขวงหัวพัน)...” (สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, 2545)

สิ่งที่ผู้เขียนยกมากล่าวในข้างต้นนั้น เพื่อจะแสดงให้เห็น ถึงบทบาทเมืองนครไทยในการเป็นเมืองชายแดนที่ควบคุม เส้นทางคมนาคมระหว่างบ้านเมืองในลุ่มน้ำโขงกับลุ่มน้ำน่าน นอกจากเมืองนครไทยจะตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมระหว่าง

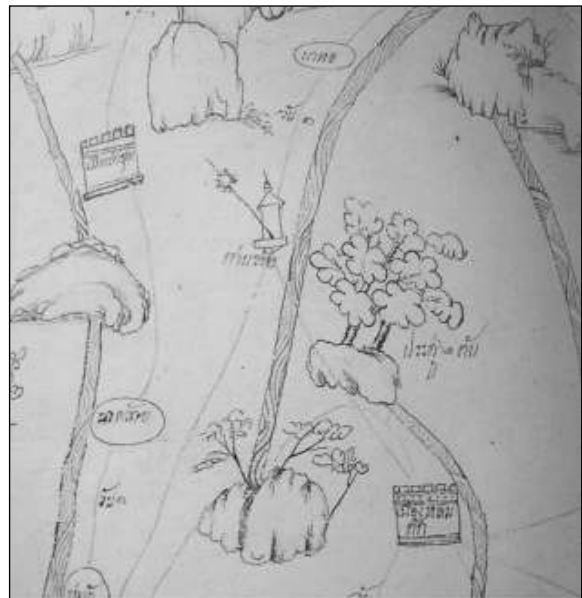
บ้านเมืองในกลุ่มน้ำโขงกับกลุ่มน้ำน่านแล้วหากพิจารณา ข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวง ประเสริฐอักษร-นิติ์ก็จะเห็นว่า น่าจะมีเส้นทางจากเมือง นครไทยลัดเลาะหุบเขาเชื่อมไปยังเมืองน่านได้ด้วย เส้นทาง นี้คงผ่านชุมชนโบราณเมืองนครชุมขึ้นไปยังต้นน้ำเหืองแล้ว เดินทางไหล่เขาบริเวณที่เป็นแนวชายแดนไทย-ลาวในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเขตรอยต่อของจังหวัดเลยพิษณุโลก อุตรดิตถ์ และน่านกับแขวงไชยะบุรีของลาว

อันที่จริงแล้ว เมื่อศึกษาจากสภาพภูมิประเทศที่อยู่ ระหว่างกลุ่มน้ำโขงกับกลุ่มน้ำน่าน ยังมีช่องเขาหรือเส้นทางอีก หลายเส้นที่สามารถเดินทางติดต่อไปมาระหว่างกันได้ และ

ค่อนข้างที่จะสะดวกกว่าเส้นทางที่ผ่านเมืองนครไทยนี้อีกด้วย เช่นเส้นทางที่ผ่านช่องเขาบริเวณบ้านมุงชมภู จังหวัด พิษณุโลก ไปยังกลุ่มน้ำป่าสักตอนบนในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ เราจะเห็นว่าหลังจากที่กองทัพของสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐา ธิราชเพลิงพล้าต่อกองทัพเมืองพิษณุโลกและหงสาวดี พระองค์ก็ทรงเลือกเส้นทางนี้เป็นเส้นทางในการถอยกลับ เมืองเวียงจันทน์ (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3, 2542) ทั้งนี้เพราะว่าเส้นทางนี้จะสะดวกกว่าไม่คดเคี้ยว และขึ้นเขาลำบากอย่างเส้นทางกลุ่มน้ำแควน้อยเหมาะสำหรับ การเดินทางที่ต้องการความรวดเร็ว และสามารถล่องเรือไป ตามแม่น้ำป่าสักลงสู่กรุงศรีอยุธยาได้โดยตรงด้วย

รูปที่ 5 พระธาตุศรีสองรัก

รูปที่ 6 แผนที่เส้นทางโบราณที่มีตำแหน่งช่องประตู 2 ต้นปรากฏอยู่

เมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นว่าเส้นทางคมนาคมระหว่าง กลุ่มน้ำน่านกับกลุ่มน้ำโขงไม่ได้มีเฉพาะเส้นทางที่ผ่านเมือง นครไทย หากแต่มีเส้นทางอีกหลายเส้นทางด้วยกันอย่าง ที่กล่าวมาข้างต้น แต่จากการศึกษาของผู้เขียนพบว่าในอาณา บริเวณของเมืองนครไทยนั้นมีสิ่งที่ดึงดูดใจให้ทั้งพ่อค้าและ นักเดินทางต่างต้องการที่จะเดินทางผ่านหรือมุ่งหน้ามายัง เมืองนครไทยโดยเฉพาะสิ่งดึงดูดใจหรือปัจจัยสำคัญ ที่เกื้อหนุนให้เมืองนครไทยเป็นเมืองชุมทางระหว่างรัฐ นั้นก็คือ เกลือสินเธาว์

ที่บ้านบ่อโพธิ์ทางด้านทิศเหนือของเมืองนครไทย เป็น หมู่บ้านที่อยู่ในหุบเขาทางตอนเหนือสุดของแอ่งที่ราบหุบเขา นครไทย ที่หมู่บ้านแห่งนี้มีการพบแหล่งทำเกลือโบราณหลาย บ่อ จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในหมู่บ้านบ่อโพธิ์หลายท่าน ทำให้ทราบว่าแต่เดิมมีการพบบ่อเกลือโบราณมากถึง 32 บ่อ ด้วยกัน (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2551) แต่ได้มีการกลบปากบ่อ และอุดตันไปตามธรรมชาติ เหลือเพียงบ่อโพธิ์บ่อเดียวเท่านั้น ที่ใช้ทำเกลือในปัจจุบัน ปากบ่อมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 2.5 เมตร ลึกประมาณ 5 เมตร

นอกจากนี้ยังพอที่จะเห็นร่องรอยอยู่อีก 2 บ่อ คือ บ่อไต้ ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งหมู่บ้านบ่อไต้ก่อนที่จะมีการอพยพไปตั้งหมู่บ้านใหม่ที่บ้านน้ำเลา และบ่อปากน้ำลาน ซึ่งอยู่บริเวณลำน้ำลานไหลมาบรรจบกับลำน้ำเพี้ย เป็นที่สังเกตว่าบ่อเกลือทั้งหมดจะอยู่ในหุบเขาริมฝั่งลำน้ำเพี้ย ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาที่สำคัญสายหนึ่งที่ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำแควน้อยในเขตที่ราบลุ่มหุบเขานครไทย

ในปี พ.ศ.2527 รองศาสตราจารย์ปราณี แจ่มขุนเทียน ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ได้ทำการศึกษาทางโบราณคดีรอบๆ บ่อเกลือโบราณ ได้มีการค้นพบเศษเครื่องสังคโลก เศษเครื่องปั้นดินเผาและหอยเบี้ยกระจายอยู่จำนวนหนึ่ง สันนิษฐานว่าในสมัยสุโขทัยคงมีชุมชนตั้งอยู่บริเวณบ่อเกลือแห่งนี้ เพื่อทำเกลือส่งไปยังชุมชนต่างๆเพื่อใช้ในการบริโภค และคงมีการทำเกลือจนถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง (ปราณี แจ่มขุนเทียน, 2542) เกลือที่ผลิตขึ้นจากที่นี่คงถูกส่งมายังเมืองนครไทยเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค เป็นสาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เมืองนครไทยมีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สามารถพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาเส้นทางค้าเกลือโบราณจากแหล่งเกลือบ้านบ่อโพธิ์และแหล่งเกลืออื่นๆ ในเขตจังหวัดพิษณุโลกของผู้เขียนระหว่างปี พ.ศ.2551-2552 พบว่า เกลือที่ผลิตจากแหล่งเกลือบ้านบ่อโพธิ์ไม่พบว่ามีการนำไปใช้ในเมืองพิษณุโลกและบ้านเมือง ในลุ่มน้ำน่าน เพราะว่าที่เชิงเขา

ฝั่งแม่น้ำแควน้อยในเขตอำเภอวัดโบสถ์ซึ่งเป็นพื้นที่ราบ ได้มีการพบแหล่งเกลือและชุมชนผลิตเกลือโบราณขนาดใหญ่ที่นั่น (สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, 2546) และยังพบว่าเป็นแหล่งเกลือที่ส่งไปยังเมืองพิษณุโลก พิษณุ พิจิตร สุโขทัยและศรีสัชนาลัย ในสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง (ดู อีระวัฒน์ แสนคำ, 2551)

เมื่อศึกษาข้อมูลเชิงแผนที่และแผนที่โบราณและแผนที่ภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน ประกอบกับสัมภาษณ์ผู้สูงอายุซึ่งเคยนำเกลือจากที่บ้านบ่อโพธิ์ไปแลกข้าวเปลือก พบว่าในอดีตเกลือที่ผลิตจากที่นี่จะถูกนำไปค้าขายแลกเปลี่ยนในเขตเมืองนครไทย เมืองหล่มสัก เมืองหล่มเก่าและเมืองด่านซ้าย ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกของเทือกเขาเพชรบูรณ์ตามเส้นทางคมนาคมโบราณ โดยเฉพาะการเดินทางไปเมืองหล่มสัก เมืองหล่มเก่า เมืองด่านซ้ายและเมืองเลยนั้น ต้องเดินทางลัดเลาะไปตามทางเดินตามไหล่เขาและหุบเขาทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน ผ่านบ้านโคกคล้าย (โคกค่าย) ซึ่งเป็นชุมชนโบราณก่อนที่จะเข้าสู่เขตเมืองหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ (อีระวัฒน์ แสนคำ, 2551) เส้นทางคมนาคมโบราณเส้นนี้น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว แต่ความเป็นเส้นทางที่ชัดเจนคงเกิดขึ้นในสมัยอยุธยา เพราะปรากฏเส้นทางคมนาคมเส้นนี้ ในแผนที่โบราณสมัยอยุธยา ตอนปลาย-ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (ดู Santanee Phasuk and Philip Stott, 2004)

รูปที่ 7 บ่อเกลือโบราณบ้านบ่อโพธิ์

รูปที่ 8 ผลึกหรือสำเกลือตามพื้นดินบริเวณบ่อเกลือเก่าที่ถูกถม

นอกเหนือจากเกลือสินเธาว์แล้ว เมืองนครไทยยังเป็นแหล่งของป่าที่สำคัญที่ส่งไปยังของเมืองพิษณุโลก และเป็นสินค้าสำคัญที่เมืองพิษณุโลกใช้ค้าขายส่งต่อไปยังกรุงศรีอยุธยาเพื่อทำการค้าแลกเปลี่ยนกับจีน ญี่ปุ่นและชาติตะวันตกที่เข้ามาทำการค้า ของป่าสำคัญที่ค้าขาย ได้แก่ หนังกวาง ไม้ฝาง งาช้าง ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง น้ำมันยาง (ดู วรรณานิพัทธ์สุขกิจ, 2550) ซึ่งของป่าเหล่านี้ก็พบว่ามีมากในเขตเมืองนครไทย ฟาน พลิตได้กล่าวว่า “พิษณุโลกเป็นหัวเมืองที่มีกำแพงใหญ่ (แต่ผู้พัง) ตั้งอยู่ที่สาขาแม่น้ำห่างจากกรุงศรีอยุธยาไปทางตะวันออกประมาณ 40 ไมล์ ท่ามกลางป่าไม้ฝาง ไม้ที่ถูกขายเป็นสินค้าออกจำนวนมากและเป็นไม้ฝางที่ดีที่สุดที่สามารถหาได้ในประเทศสยามทั้งหมด” (ฟาน พลิต, 2548) ทั้งนี้ไม้ฝางส่วนใหญ่คงถูกส่งไปจากเมืองนครไทย เนื่องจากเมืองนครไทยเป็นเมืองที่อยู่กลางหุบเขา แวดล้อมไปด้วยป่าไม้และภูเขาที่สลับซับซ้อนทุกด้าน จึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยของป่าและเป็นจุดมุ่งหมายอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้พ่อค้าเดินทางขึ้นมายังเมืองนครไทย จนทำให้เมืองนครไทยต้องกลายเป็นเมืองชุมทางในที่สุด

ผู้เขียนมีความเห็นว่าเมืองนครไทยเป็นทางผ่านของพ่อค้าจากดินแดนล้านช้างที่จะนำสินค้าลงไปค้าขายที่กรุงศรีอยุธยา ในขณะเดียวกันก็มีพ่อค้าล้านช้างส่วนหนึ่งเดินทางขึ้นมาซื้อเกลือสินเธาว์ที่เมืองนครไทยไปจำหน่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค เนื่องจากว่าเกลือเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย และเมืองในดินแดนล้านช้างที่อยู่ติดกับเมืองนครไทยก็คือเมืองทรายขาวซึ่งเป็นเมืองใหญ่และมีความสำคัญเมืองหนึ่งในประวัติศาสตร์ลาว ในบางรัชกาล

รูปที่ 9 ต้นฝาง สินค้าของป่าที่สำคัญสมัยอยุธยา

ก็มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงและทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านด้วย เพราะอยู่ติดกับกับชายแดนกรุงศรีอยุธยา (ดู สุรศักดิ์ศรีสาอาง, 2545) เมื่อเป็นเมืองใหญ่และมีความสำคัญมากก็ย่อมมีประชากรจำนวนมาก ความต้องการเกลือที่จะใช้ในการอุปโภคบริโภคก็ต้องมีมากตามจำนวนประชากรด้วย

ในขณะที่พ่อค้าจากลุ่มน้ำน่านและลุ่มน้ำเจ้าพระยาก็เดินทางขึ้นมายังเมืองนครไทยเพื่อรับซื้อหรือรับเอาสินค้าจำพวกของป่าลงไปจำหน่ายแลกเปลี่ยนที่กรุงศรีอยุธยา ในขณะเดียวกันก็น่าจะเกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างพ่อค้าล้านช้างกับพ่อค้าอยุธยาขึ้นที่เมืองนครไทยนี้ด้วย สินค้าที่พ่อค้าอยุธยาต้องการจากล้านช้างก็คือสินค้าจำพวกของป่าเช่น กายาน ครั่ง หนังกวางและขมิ้นชัน ส่วนสินค้าที่ทางล้านช้างต้องการส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยจำพวกเครื่องประดับตกแต่งที่มีราคาสูงและหายากในท้องถิ่น เช่น ของแปลก แก้วและผลิตภัณฑ์สิ่งทอ (ดู โยชิยูกิ มาซุฮาร่า, 2546)

นอกจากนี้ ยังมีการพบแหล่งอุตสาหกรรมผลิตเครื่องถ้วยขนาดใหญ่ 3 แหล่ง คือ แหล่งเตาโบราณที่บ้านหนองเตาไห ที่บ้านนาไค้และที่บ้านบ่อภาค ในบริเวณพื้นที่แหล่งเตาเผาได้สำรวจพบซากเตาโบราณที่มีร่องรอยการใช้งานชุดพบรูปแบบเครื่องถ้วยในบริเวณแหล่งเตาและในครอบครองของประชาชน หลักฐานที่พบแสดงว่าในอดีตชุมชนโบราณเมืองนครไทยต้องเป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ที่มีประชากรมาก มีเศรษฐกิจดี มีแหล่งอุตสาหกรรมผลิตเครื่องถ้วยไว้ใช้ในท้องถิ่น และเป็นสินค้าส่งไปขายในต่างถิ่นอีกด้วย ดังที่มีการพบเศษเครื่องปั้นดินเผาแบบเผาแกร่งจากแหล่งเตาเหล่านี้ในชุมชนโบราณตามเส้นทางคมนาคมจากเมืองนครไทยไปยังเมืองต่างๆ (ปราณี แจ่มขุนเทียน, 2543)

และผลจากการสำรวจเก็บข้อมูลของผู้ช่วยศาสตราจารย์ สงวน รอดบุญ ได้พบเครื่องปั้นดินเผาและกลองยาสูบของลาวทั่วไปในเขตอำเภอ นครไทย จังหวัดพิษณุโลก และเขตอำเภอหล่มเก่าและหล่มสักในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งคงเกิดจากการติดต่อค้าขาย การเดินทางพำนักหรือการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยแต่สมัยโบราณก็เป็นได้ (สงวน รอดบุญ, 2545) อันแสดงให้เห็นถึงความเป็นเมืองขนาดใหญ่และมีการติดต่อกับบ้านเมืองในลุ่มน้ำโขงและละแวกใกล้เคียงที่ตั้งอยู่ตามเส้นทางคมนาคมจากลุ่มน้ำโขงสู่ลุ่มน้ำน่านตอนล่างนี้

เพราะเหตุที่เมืองนครไทยมีทรัพยากรที่สำคัญ ทั้งเกลือสินเธาว์และของป่าแล้วเป็นที่ต้องการของบ้านเมืองในละแวกใกล้เคียง และการที่เป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมระหว่างรัฐนี้เอง จึงทำให้เมืองนครไทยมีความรุ่งเรืองและมีความสำคัญเป็นที่รู้จักของผู้คนที่อยู่ห่างไกลอย่างกรุงศรีอยุธยา และมีความทรงจำว่าเมืองนครไทยเป็นถิ่นฐานเดิมของพระมหากษัตริย์ผู้ครองกรุงศรีอยุธยาด้วยอย่างที่ว่า **ลา ลูแบร์** ซึ่งเป็นราชทูตที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสโปรดให้มาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อปี พ.ศ.2230 ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองเมืองนครไทยไว้ในจดหมายเหตุของเขา หัวข้อพระมหากษัตริย์สยามว่า “ ในปี พ.ศ.1731 พระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 12...ซึ่งทรงพระนามว่า พระพนมไชยศิริ ทรงให้อาณาประชาราษฎร์ของพระองค์อพยพตามไปยัง**เมืองนครไทย** ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำอันไหลมาจากภูเขาแดนลาว ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำ(เจ้าพระยา) ตอนเหนือเมืองพิษณุโลกขึ้นไปเล็กน้อย แต่นั้นไปยังเมืองนครไทยไกลกัน 40 ถึง 50 ลี แต่พระมหากษัตริย์พระองค์นี้มีได้**ประทับอยู่ ณ เมืองนครไทย**ตลอดมา หากได้เสด็จไปสร้างและประทับอยู่ ณ เมืองพิบลิ บนฝั่งแม่น้ำสายหนึ่ง...มีพระมหากษัตริย์สืบราชสันตติวงศ์ต่อมาอีก 4 ชั่วกษัตริย์ พระองค์สุดท้ายซึ่งทรงพระนามว่า รามาธิบดีได้ทรงสร้างเมืองสยามขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1894...” (ลา ลูแบร์, 2510)

ขุนวิจิตรมาตราได้แต่งหนังสือชื่อ “หลักไทย” ในปี พ.ศ. 2471 และได้สันนิษฐานว่า **เมืองนครไทยคือเมืองบางยาง และพ่อขุนบางกลางท่าว (ขุนบางกลางท่าว) คือเจ้าเมืองบางยางด้วย** (ดู ขุนวิจิตรมาตรา, 2506) สำหรับพ่อขุนบาง

กลางท่าวนี้ต่อมาได้ร่วมมือกับพ่อขุนผาเมืองขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงออกไปจากเมืองสุโขทัย แล้วสถาปนาขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงครองกรุงสุโขทัย ทรงมีพระนามใหม่ว่า “**พ่อขุนศรีอินทราทิตย์**” และทรงเป็นพระราชบิดาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชด้วย ถึงแม้ว่าข้อสันนิษฐานนี้จะไม่เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ แต่ปัจจุบันนี้คนท้องถิ่นพิษณุโลก-นครไทยก็ยังคงยึดถือตามข้อสันนิษฐานเดิมอยู่ (ดู ขวัญทองสอนศิริ, 2553)

นอกจากนี้รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ยังเสนอว่า**เมืองนครไทยควรจะเป็นเมืองราด**ของพ่อขุนผาเมือง พระโอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถมและเป็นพระราชบุตรเขยของกษัตริย์เขมร และเป็นผู้ทรงมีบทบาทสำคัญในการขับไล่ขอม สบาดโขลญลำพงออกไปจากเมืองสุโขทัยกับพ่อขุนบางกลางท่าว โดยอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีและตำแหน่งที่ตั้งแสดงให้เห็นว่าเมืองนครไทยเป็นเมืองที่มีโบราณวัตถุสถานที่มีการสืบต่อเนื่องมาแต่สมัยลพบุรี สุโขทัยและอยุธยา และเป็นเมืองสำคัญที่จะเรียกว่าอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่ควบคุมเส้นทางการคมนาคมและการค้าระหว่างภูมิภาคจากเขตแคว้นสุโขทัยไปยังแคว้นเวียงจันทน์เวียงคำในลุ่มน้ำโขงอย่างชัดเจน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

ถึงแม้ว่ายังไม่มีข้อยุติว่าเมืองนครไทยก่อนหน้าสมัยสุโขทัยคือเมืองอะไรกันแน่ แต่จากข้อสันนิษฐานดังกล่าวข้างต้น ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเมืองนครไทยน่าจะเป็นเมืองสำคัญอย่างยิ่งมาตั้งแต่ก่อนหน้าการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยและมีความสำคัญต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองพิษณุโลกด้วย

รูปที่ 10 วิธีการทำเกลือสินเธาว์แบบดั้งเดิมที่บ้านบ่อโพธิ์

บทสรุป

จากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ผู้เขียนได้แสดงมาทั้งหมดข้างต้นนี้จะทำให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองนครไทย ที่เริ่มต้นก่อร่างสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำแควน้อยในหุบเขานครไทย จากนั้นก็ค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาจนเป็นเมืองใหญ่และรับอิทธิพลทางด้านการเมืองและศิลปวัฒนธรรมจากกรุงสุโขทัยจะเห็นว่าการขุดคูน้ำคันดินขึ้นมารอบบริเวณพื้นที่เมือง ตลอดจนศิลปะวัตถุต่างๆ ที่พบส่วนใหญ่แล้วก็เป็นศิลปะสุโขทัยในขณะเดียวกันก็มีการเคลื่อนไหวของผู้คนจากลุ่มน้ำโขงอพยพขึ้นมายังเมืองนครไทยแล้วผ่านไปยังลุ่มน้ำน่านด้วย

เมื่อเข้าสู่สมัยอยุธยาเมืองนครไทยได้กลายเป็นเมืองที่อยู่กึ่งกลางบนเส้นทางคมนาคมระหว่างเมืองพิษณุโลกของกรุงศรีอยุธยากับบ้านเมืองลุ่มน้ำโขงของกรุงศรีสัตนาคนหุต (ล้านช้าง) การค้าของป่าที่กำลังรุ่งเรืองขึ้นอย่างมากที่กรุงศรีอยุธยาเพราะความต้องการของจีน ญี่ปุ่นและชาติตะวันตก เมืองนครไทยซึ่งอุดมไปด้วยของป่าก็ได้กลายเป็นแหล่งสินค้าสำคัญที่พ่อค้าจากอยุธยาเดินทางขึ้นมารับซื้อสินค้า ฝ่ายพ่อค้าล้านช้างก็นำสินค้าของป่าลงมาซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วย พร้อมทั้งยังมารับซื้อเกลือซึ่งมีแหล่งผลิตใหญ่อยู่ในเขตเมืองนครไทยกลับไปยังล้านช้างด้วย การเดินทางไปมาของพ่อค้าทำให้เมืองนครไทยมีพัฒนาการขึ้นมามีบทบาทเป็นเมืองคมนาคมชุมทางระหว่างรัฐ ในขณะเดียวกันก็มีบทบาทในการเป็นเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยาด้วย

ในขณะเดียวกันเรายังพบว่า ความรุ่งเรืองของเมืองนครไทยในฐานะแหล่งทรัพยากรและชุมทางการค้า ได้นำมาซึ่งความรุ่งเรืองของเมืองพิษณุโลกในลุ่มน้ำน่าน ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ที่เมืองนครไทยขึ้นอยู่กับในฐานะเมืองบริวาร และเมืองพิษณุโลกยังเป็นต้นทางของเส้นทางคมนาคมเส้นนี้จากลุ่มน้ำน่านไปยังลุ่มน้ำโขงและเป็นปลายทางเมื่อเดินทางมาจากลุ่มน้ำโขงอีกด้วย เมืองนครไทยจึงเป็นเมืองบริวารที่มีความสำคัญยิ่งของเมืองพิษณุโลกเมื่อครั้งยุคจาริต

ต่อมายุคสมัยเปลี่ยนไปความต้องการของป่าก็ลดลง ในขณะเดียวกันก็มีการผลิตเกลือสินเธาว์จำนวนมากในแอ่งสกลนครและที่ทุ่งกุลารัณแอ่งโคราชซึ่งเดิมเป็นส่วนหนึ่งของล้านช้าง ก็ส่งผลให้บทบาทความเป็นเมืองคมนาคมชุมทางของเมืองนครไทยเริ่มเสื่อมลง ในปัจจุบันความเป็นเมืองชุมทางของเมืองนครไทยได้เปลี่ยนไปกลายเป็นเพียงเมืองทางผ่านระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคเหนือตอนล่าง ผู้คนส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทย-ลาว มีภาษาพูดที่ผสมผสานระหว่างภาษาไทยกับภาษาลาวซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่เรียกว่า “ภาษานครไทย” อันเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่ เกิดขึ้นจากการเป็นเมืองชุมทางของนครไทยในอดีต

บรรณานุกรม

- ขวัญทอง สอนศิริ (บรรณาธิการ). (2553). **พ่อขุนบางกลางท่าว ปฐมบรมกษัตริย์ ผู้สร้างชาติไทย**. พิษณุโลก:รัตนสุวรรณ 3.
- ขวัญเมือง จันทโรจณี. (2541). “จากเมืองนครไทยสู่สังคมลุ่มน้ำ” ใน **อภิปรัชชาขวัญเมือง**. พิษณุโลก:รัตนสุวรรณ 3 (อนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพ นายขวัญเมือง จันทโรจณี, ต.ม.).
- ขุนวิจิตรมาตรา. (2506). **หลักไทย**. พระนคร:โอเดียนสโตร์, พิมพ์ครั้งที่ 4.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. (2544). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดพิษณุโลก**. กรุงเทพฯ:คุรุสภาลาดพร้าว.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. (2544). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย**. กรุงเทพฯ:คุรุสภาลาดพร้าว.
- คมเดช สุวรรณชาญ. (2554). “พ่อขุนบางกลางท่าวและเมืองบางยาง:รัฐชาตินิยมผสมท้องถิ่นนิยมกับการสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ของเมืองนครไทย” ใน **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 32 ฉบับที่ 12 ตุลาคม 2554.
- จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. (2552). “ประวัติศาสตร์เมืองชุมทาง : กรณีศึกษาเมืองพิษณุโลก” ใน **วารสารสมาคมประวัติศาสตร์ฯ ฉบับที่ 31 : พุทธศักราช 2552**. กรุงเทพฯ:สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2516). **ไทยรบพม่า**. กรุงเทพฯ:เจริญรัตน์การพิมพ์.
- เทศบาลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. (2549).**งานประเพณีป๊องชัย**. พิษณุโลก:รัตนสุวรรณาการพิมพ์.
- ธีระวัฒน์ แส่นคำ. (2551). “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กรณีบ้านบ่อโพธิ์ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก” ใน **รายงานประชุมวิชาการ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ครั้งที่ 3**. พิษณุโลก :สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธีระวัฒน์ แส่นคำ. (2554). “ประวัติศาสตร์โบราณคดีในลุ่มน้ำบนเส้นทางโขง-น่านตอนล่าง” ใน **วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน** ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2554.
- ธีระวัฒน์ แส่นคำ. (2551). **แหล่งทำเกลือโบราณเมืองพิษณุโลก**. พิษณุโลก:รายงานรายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคเรียนที่ 1/2551 สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธีระวัฒน์ แส่นคำ (บรรณาธิการ). (2549). **ท้องถิ่นศึกษา เมืองนครไทย**. พิษณุโลก:กลุ่มประวัติศาสตร์สองข้างทาง สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. (เอกสารอัดสำเนา).
- ธีระวัฒน์ แส่นคำ (บรรณาธิการ). (2550). **ท้องถิ่นศึกษา เมืองด่านซ้าย**. พิษณุโลก:กลุ่มประวัติศาสตร์สองข้างทาง สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. (เอกสารอัดสำเนา).
- นราธิปประพันธ์พงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2550). **พระราชพงศาวดารพม่า**. กรุงเทพฯ:ศรีปัญญา.
- นิโกลาส์ แซรเวส (เขียน) สันต์ ท.โกมลบุตร (แปล). (2550). **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม**. กรุงเทพฯ:ศรีปัญญา.
- ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**. (2548). กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร.
- ปราณี แจ่มขุนเทียน. (2542). **การศึกษาชุมชนโบราณเมืองนครไทย จังหวัดพิษณุโลก**. พิษณุโลก:คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม.
- ปราณี แจ่มขุนเทียน. (2536). **แนวทางอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก**. เชียงใหม่:ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- ปราณี แจ่มขุนเทียน. (2543). “ชุมชนโบราณเมืองนครไทย:การวิจัยและข้อสรุปเบื้องต้น” ใน **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 21 ฉบับที่ 7 พฤษภาคม 2543.

ปราณี แจ่มขุนเทียนและคณะ. (2552). **ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก**. พิษณุโลก:เทศบาลนครพิษณุโลก (จัดพิมพ์).

“พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)” ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**. (2542). กรุงเทพฯ:กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

“พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์” ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1**. (2542). กรุงเทพฯ:กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

พวงทอง สุดประเสริฐ. (2526). **ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก**. พิษณุโลก:ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพิษณุโลกสงคราม.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2539). “ของ, แม่น้ำ” ใน **โครงการศูนย์สุโขทัยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สารานุกรมสุโขทัยศึกษา (เล่ม 1 ก-ป)**. นนทบุรี:มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

โยชิยุกิ มาซุฮาร่า. (2546). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-17** จาก “รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป” ไปสู่ “รัฐกึ่งเมืองท่า”. กรุงเทพฯ:มติชน.

ลา ลูแบร์, มงซิเออร์ (เขียน) สันต์ ท.โกมลบุตร (แปล) . (2510). **จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม**. พระนคร:ก้าวหน้า.

วรารัณ นิพัทธ์สุขกิจ. (2550). **หนังสือ ไม้ฝาง ช่าง ของป่า : การค้าอยุธยาสมัยพุทธศตวรรษที่ 22-23**. กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ 3.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2532). **เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย**. กรุงเทพฯ:สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). **ลุ่มน้ำน่าน ประวัติศาสตร์โบราณคดีของพิษณุโลก “เมืองเอกแตก”**. กรุงเทพฯ:มติชน.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ:มติชน, พิมพ์ครั้งที่ 4.

ศิลปากร, กรม. (2548). **รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลิต)**. กรุงเทพฯ:กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ศุภวัตร เกษมศรี, พลตรี หม่อมราชวงศ์. (2552). **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับเยเรเมียส ฟาน ฟลิตและผลงานคัดสรร พลตรีหม่อมราชวงศ์ ศุภวัตร เกษมศรี**. กรุงเทพฯ:สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.

สงวน รอดบุญ. (2545). **พุทธศิลป์ลาว**. กรุงเทพฯ :สายธาร. พิมพ์ครั้งที่ 2.

สามารถ มิ่งอ่อน. (2552). “หลวงพ่อกิน (โคลนพระพุทธรูปหินทรายสมัยลพบุรี) ที่วัดกลางศรีพุทธาราม เมืองนครไทย สร้างยังไม่เสร็จจริงหรือ?” ใน **ธีระวัฒน์ แสนคำ (บรรณาธิการ)**. (2552). **อาจารย์บุชา รวมบทความในงานเสวนาวิชาการกลุ่มประวัติศาสตร์สองข้างทาง ครั้งที่ 1**. พิษณุโลก:รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). **กรุงสุโขทัยมาจากไหน?**. กรุงเทพฯ:มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2526). **สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย**. กรุงเทพฯ:ศิลปวัฒนธรรม.

สุตารา สุฉงญา (บรรณาธิการ) . (2536). **เลย**. กรุงเทพฯ:สารคดี.

สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. (2545). **ลำดับกษัตริย์ลาว**. กรุงเทพฯ:สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร .

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. (2546). **รายงานเบื้องต้นการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีในพื้นที่เขื่อนแควน้อย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ปีงบประมาณ 2546**. กรุงเทพฯ:สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร.

หวน พันธุพันธ์. (2514). **พิษณุโลกของเรา**. กรุงเทพฯ:วิทยาลัยวิชาการศึกษา พิษณุโลก.

Santane Phasuk and Philip Stott. (2004). **ROYAL SIAMESE MAPS : War and Trade in Nineteenth Century Thailand**. Bangkok:River Books.